

Näkökulmia kehitysmaiden sanitaatiotilanteeseen

DI Sanna-Leena Rautanen ja lääkäri Maija Kajan

Maailman väestöstä 1,1 miljardilta ihmiseltä puuttuu turvallinen juomavesi. Yli kaksinkertaisella määrällä, noin 2,6 miljardilla ihmisellä eli puolella kehitysmaiden asukkaista ja 40 prosentilla koko maailman väestöstä, ei ole käytössään edes yksinkertaista käymälää. Jotta YK:n sanitaatiolle asettamaan vuosituhattavoitteeseen päästäisi, olisi vuoteen 2015 noin 1,8 miljardin ihmisen päästävä asialliseen käymälään. Ja vaikka tämä tavoite saavutettaisiinkin, väestönkasvun myötä vuonna 2015 olisi edelleen 1,8 miljardia ihmistä vailla alkeellistakaan käymälää. Kun tähän yhtälöön lisätään niin teollisuuden jätevesien kuin kaupunkien viemäreiden aiheuttamat ongelmat, puhtaan juomaveden saanti vaikeutuu entisestään, ja järkevien, vähän tai ei yhtään vettä käyttävien sanitaatoratkaisujen merkitys korostuu. Eräiden arvioiden mukaan jopa 90% maailman yhdyskuntajätevesistä päätyy vesistöihin käsittelemättömänä. (WHO/UNICEF, 2005).

Suomi on kehityspolitiikassaan sitoutunut YK:n vuosituhatjulistuksen arvoihin ja päämääriin. Julistuksen kahdeksan vuosituhattavoitetta tähtäävät maailman suurten kehitysongelmien ratkaisemiseen vuoteen 2015 mennessä. Onkin mielenkiintoista, miten sanitaatio ja puhdas juomavesi liittyvät kaikkiin näistä, suorasti tai epäsuorasti.¹

Ensimmäisen vuosituhattavoitteen päämäärä on äärimmäisen köyhyyden ja nälän poistaminen. Maailmassa joka viides ihminen elää alle eurolla päivässä. Nälkään kuolee yksi ihminen joka 3,5:s sekunti. Tavoite on nyt puolittaa näiden ihmisten määrä vuoteen 2015 mennessä. Tämän tavoitteen toteutumista mitataan mm aliravittujen suhteellisella osuudella ja alipainoisten alle 5-vuotiaiden lasten osuudella. Vesihuolto ja myös sanitaatio liittyvät oleellisesti köyhyyden vähentämiseen. Vesi on kriittinen tuotantotekijä niin maataloudessa kuin teollisuudessakin. Investoinnit vesihuoltoon ja vesivarojen hallintaan ylipäätään ovat tärkeitä tekijöitä paikallisen tuotannon ja hyvinvoinnin parantamisessa. Samalla luodaan uusia työpaikkoja. Sanitaatioon kiinnitetään tyypillisesti vähemmän huomiota, vaikka se on yhtäläillä tärkeä tekijä köyhyyden vähentämisessä, terveyden ylläpidossa ja hyvinvoinnin lisäämisessä: terve työntekijä pystyy ja jaksaa tehdä töitä, ja terve ravittu lapsi käydä koulua. Veden käyttö ruuan tuotantoon, vaikkapa vain keittiöputarhan muodossa, ja sanitaation ”lopputuotosten” kierrätys takaisin ravinnekiertoon, vaikuttavat niin lasen kuin aikuistenkin hyvinvointiin ja ravitsemukseen.

Toisen vuosituhattavoitteen päämäärä on peruskoulutusmahdollisuuksien takaaminen kaikille: *”Varmistamme vuoteen 2015 mennessä, että lapset kaikkialla, tytöt ja pojat, pystyvät suorittamaan loppuun peruskoulutuksen ja että tytöillä ja pojilla on yhtäläinen pääsy koulutuksen kaikille tasoille.”* Maailmamme asukkaista kolmannes on lapsia, ja YK:n arvioiden mukaan yli 100 miljoonalla lapsella ei ole mahdollisuutta käydä koulua. Lisäksi on arvioitu että ainakin 250 miljoonaa maailmamme 4-15 -vuotiaista lapsista joutuu tekemään työtä ja puolet näistä joutuu työskentelemään kokopäiväisesti. Vesihuolto ja sanitaatio liittyvät oleellisesti koulutukseen. Ensinnäkin koulujen toimiva vesihuolto ja käymälät takaavat terveellisen oppimisympäristön lapsille, jotka voivat keskittyä koulunkäyntiin vedenkantamisen sijasta. Käymälöillä on erityinen merkitys tyttöjen koulunkäynnin jatkumiselle. Toiseksi, terve ja ravittu lapsi pystyy ylipäätään tulemaan kouluun. Kolmanneksi, toimiva vesihuolto ja sanitaatio kodeissa voi vapauttaa lapsille ja naisille aikaa panostaa koulutukseen.

Kolmannen vuosituhattavoitteen päämäärä on sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja naisten aseman parantaminen. Siinä todetaan että *”Edistämme sukupuolten välistä tasa-arvoa ja naisten aseman vahvistamista köyhyyden, nälän ja sairauksien vastaisen taistelun tehokkaina välineinä ja todellisesti kestävä kehityksen edistäjinä”*. YK on arvioinut, että maailman lukutaidottomista kaksi kolmesta on naisia tai tyttöjä, ja että suurimmassa osaa niitä maita, joissa tyttöjen koulutus on alhaisimmalla tasolla, on myös suurimmat lasten kuolleisuusluvut. UNICEF on lisäksi arvioinut, että suuressa osaa näitä maita myös yli

¹ Artikkelin luvut ja taustatiedot ovat peräisin YK Liiton verkkosivuilta, ks. YK:n vuosituhatjulistus <http://www.ykliitto.fi/mdg/>

15% lapsista kuolee ennen viidettä ikävuotta. Tyttöjen suhteellisen osuuden kasvattaminen perusasteen, keskiasteen ja kolmannen asteen koulutuksessa ja lukutaitoisten naisten suhteellisen osuuden lisääminen vaativat toimivia vesihuolto- ja sanitaatoratkaisuja, niin kouluissa kuin kotonakin. Tämä liittyy oleellisesti edelliseen koulutukseen liittyvään vuosituhattavoitteeseen. Toimiva vesihuolto JA sanitaatio takaavat, että myös tytöillä on aikaa käydä koulua. Sanitaatiolla on lisäksi erityisiä sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia.

Neljännän vuosituhattavoitteen päämäärä on vähentää lapsikuolleisuutta. Arviolta 70 prosentissa alle 5-vuotiaiden kuolemista syynä on keuhkokuume, ripulitauti, malaria tai tuhkarokko. Pelkästään ripuliin arvioidaan vuosittain kuolevan 1.6-2.5 miljoonaa alle 5-vuotiasta lasta. Ripuli on tyypillinen seuraus huonosta sanitaatiosta ja juomavedestä, ja ripulin myötä lapset kärsivät aliravitsemuksesta, anemiasta ja näihin liittyvistä monista muista ongelmista, kuten oppimiskyvyn heikentymisestä ja kasvun hidastumisesta. Puhtaus, puhtaan veden saatavuus, riittävä ravinto, ja tyttöjen ja naisten koulutus ovat avainsanoja lapsikuolleisuuden vähentämisessä, ja jälleen kerran korostuu sanitaation ja juomaveden merkitys.

Viidennen vuosituhattavoitteen päämäärä on parantaa odottavien äitien terveyttä. On todettu, että terveydenhuolto sekä riittävä ravinto auttavat merkittävästi synnytytkuolemien ehkäisyssä, ja että valtaosa maailman synnytytkuolemista olisi mahdollista estää. Jälleen sanitaatio, puhdas vesi ja hyvä yleinen hygienia niin terveyspalveluita tarjoavissa tiloissa kuin kotonakin ovat avainasemassa. Sanitaation merkitys korostuu erityisesti raskausaikana, jolloin naisilla on tarve käydä useammin käymälöissä ja jolloin epähygieenisissä oloissa saaduilla taudeilla on vaikutuksensa myös sikiöön. Anemia on tyypillinen ongelma suurimmalle osalle kehitysmaiden naisia, eikä ripulitaudit, huono ravinto ja parasitit ole tilanteelle mitenkään eduksi. Kaikki liittyvät sanitaatioon.

Kuudennen vuosituhattavoitteen päämäärä on hidastaa tautien leviämistä. Erityisesti huomiota kiinnitetään HIV-virukseen, jonka kantajia maailmassa arvioidaan olevan noin 42 miljoonaa. AIDS-orpojakin on arvioitu olevan jo noin 14 miljoonaa. Toinen vakava tauti on malaria, johon sairastuu vuosittain 300 miljoonaa ja kuolee noin miljoona ihmistä. Jälleen sanitaatio ja puhdas juomavesi liittyvät molempiin. HIV-viruksen kantajat erityisesti AIDS:n puhkeamisen jälkeen sairastuvat helposti. Puhtaalla juomavedellä ja asiallisilla käymälöillä on tärkeä merkitys terveyden ja työkyvyn säilyttämiselle mahdollisimman pitkään. Nämä ovat merkittäviä myös niille ihmisille, usein isovanhemmille, jotka hoitavat niin sairastuneita kuin heidän lapsiaan. Malariaan puolestaan liittyy hyttysääski. Kiinnittämällä huomiota ympäristöhygieniaan voidaan hyttysääskien määrää oleellisesti vähentää monilla alueilla. Tähän kuuluvat mm. käymälät, kiinteiden jätteiden ja hule- ja viemäriverien järkevä käsittely, sekä muut toimet, jotka estävät hyttysääsken lisääntymiselle tarpeellisen seisovan veden esiintymisen.

Seitsemännän vuosituhattavoitteen päämäärä on turvata kestävä kehitys. YK on arvioinut, että maapallollamme joka kuudennella ihmisellä ei ole säännöllisesti käytössään puhdasta vettä, ja päivittäin jopa 30 000 ihmistä kuolee likaisen veden aiheuttamiin ongelmiin. Lisäksi joka kahdeksas sekunti yksi lapsi kuolee likaisesta vedestä johtuviin tauteihin ja likainen vesi on syynä 80 prosenttiin kaikista sairaus- ja kuolemantapauksista kehitysmaissa. Sanitaatiotavoitteita asetetaan erityisesti kaupunkien osalle, osatavoitteen 11 tähdätessä vähintään 100 miljoonan slummiasukkaan elämän laadun parantamiseen vuoteen 2020. Sanitaatio liittyy myös luonnon ympäristön ja ekosysteemien elinkyvyn ylläpitämiseen.

Kahdeksannen vuosituhattavoitteen päämäärä on sitoutua globaaliin kumppanuuteen, ja muodostaa vuoteen 2015 mennessä *”kehityksen ja köyhyyden poistamisen tavoittelussa vahva kumppanuus yksityissektorin ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden kanssa”*. Sanitaatio-ongelmat voidaan ratkaista todella vain siellä, missä ne ovat. Ei ole yhtä ratkaisua, joka sopisi kaikkiin kulttuureihin, kaikkiin ilmastoihin, kaikkien kukkarolle ja kaikkien tietotaidolle. Tarvitaan pitkäjänteistä yhteistyötä, uuden teknologian ja asenteiden jatkuvaa kehittämistä tositoimissa. Sanitaatio- ja hygieniavalistus ovat edelleen ajankohtaisia, vaikka ne helposti jäävätkin seksikkäämpien teemojen jalkoihin. Olisivat paikallaan myös Suomessa, jossa säästötoimien seurauksena ei julkisiin käymälöihin aina saippuaakaan riitä...

Hygieeniset sanitaatio-olosuhteet ja puhdas vesi luovat edellytyksiä hyvälle terveydelle ja onnistumiselle taistelussa köyhyyttä, nälkää ja lapsikuolemia vastaan. Asiallisella sanitaatiolla ja etenkin vähän tai ei lainkaan vettä käyttävillä ratkaisuilla on todella kiire!

VERKKOSIVUJA:

- Huussi ry, Sanitaatio- ja hygieniaopas kehitysmaissa työskenteleville: www.huussi.net/pdf/sanitaatio-opas.pdf
- Janopäivä 2006 - Suomen UNICEF: www.unicef.fi/janopaiva/vesisivu.shtml ja http://www.unicef.org/sowc04/sowc04_16165.html
- Suomen punainen risti: https://www.redcross.fi/punainenristi/fi_FI/index/
- Water Finns ry: <http://www.waterfinns.fi>
- Water For Life 2005-2015: <http://www.un.org/waterforlifedecade/factsheet.html>
- YK Liitto, YK:n vuosituhattulistus: <http://www.ykliitto.fi/mdg/>